

Crestatx, etc., és natural que *arix* vagi passar a *arig*, plural *arijos*, d'on *arítjols*, i que, per analogia de *trèvo(l)s*, *grèvo(l)s*, *évol*s, *púdols*, *trèmol*s, *llúpols* i en particular *ginjols*, del plural *arítjo(l)s* es vagi extraure un singular *arítjol*. Pel que fa a la variant *arinjol*, potser hem de pensar en la contaminació d'un altre nom de planta aràbic de terminació ben semblant: *ħarinġ* 'bruc', usual precisament en l'àrab d'Espanya: *PAlc.* i *Dozy, Suppl.* I, 400a, amb variant *ħalanġ*. És una idea seductora precisament per aquesta semblança fonètica tan gran entre els dos noms. En canvi, però, el bruc no és pas de les plantes que tinguin res a veure amb l'arítjol. Per això potser cal preferir a aquesta idea la contaminació per part de *ginjol*, car una ginjolera sí que pot ser un arbre atacat per l'arínjol o *arinjolera* (com diuen a Canet lo Roig).

DERIV.: *Aritjal* mall. 'lloc d'arítges' (*BDLC* VIII, 180). Sospito que hem d'entendre un verb **aríjolar-se* per 'atipar-se com un paràsit, atipar-se bé' en l'hapax que, grafiat *aríjolar-se*, trobem en St. Vicent: «quan l'om rich se dinave, podeu pensar quantes maneres de viandes hi havia e *arígolaue's* bé; e Lazer, pobre, de sigave haver de les miques qui li cahyen de la taula» (*Sermons* I, 266.33).

¹ *AlcM* dona també aquesta grafia *arinyol* (atribuint-ho a Ross. i Consent), però no ho documenta i és possible que la dada de Serradell i la d'*AlcM* tinguin una font comuna. Més avall veurem que no ens manquen dades de les formes del mot en rossellonès i zona empordanesa limítrofa i ni allí ni enlloc es confirma l'existència d'una forma amb *-ny-*.
² Però la propagació d'un arabisme no pot fer estrany tractant-se d'una mata, com hem vist i veurem, més productiva que enlloc, a les Illes, a les terres de l'Ebre i al Maestrat; i per si això fos poc designant una planta amb tendència a propagat-se com un flagell.

ARITMÈTICA, pres del ll. *arithmetica* i aquest del gr. *ἀριθμητική τέχνη* id., pròpiament 'art numèrica', de l'adjectiu *ἀριθμητικός* 'relatiu als nombres' *ἀριθμός* 'número, nombre'. □ 1.ª doc.: *arismètica*, Llull; «*arismètica*, que mostra multiplicar, minvar, comptar e mediar», St. Vicent Ferrer, *Serm.* II, 235.1; *arismètic* també en Llull; «o gran *arismètic*, molt subtil Euclides ---», G. de Verí, a. 1502 (*JMBover, BiblEscrBal.* II, 503.34.1; i sembla que ja hi ha *aritmètic* en B. Metge).

En la forma amb *-sm-* influí *guarisme*.

CPT.: *Aritmo-*: *aritmologia*, *aritmòmetre*, *aritmomància*, *aritmomania*.

Ariu, V. àrid *Arixa*, V. DCEC (*rija*, REJA)

ARJAU, 'barra del timó', de l'antic *aljau*, germà del genovès *agiašo*, toscà *aggiaccio* i altres formes dialectals italianes, tots ells provinents del gr. *οἶαξ*, *οἶακος*, id., que en els parlars llatino-bizantins de la Magna Grècia es va pronunciar **ΑΙΛΑΞ* (segons una tendència fonètica que ha perdurat fins avui en els

dialectes del Migjorn d'Itàlia), base que en català s'havia de convertir en **ajau*; a l'alteració d'això en *arjau*, balear *argeu*, prov. *arjau* i *ourjau*, maltès *gelu*, sembla haver contribuït la influència del sinònim aràbic *raġġal*, que fa el plural *'arġul* (pròpiament 'peu, cama', mot independent, d'origen semític). □ 1.ª documentació: *algal*, 1331; *aljau*, 1465; *arjau*, 1780.

En el més antic d'aquests docs. és clar que hem d'entendre la *g* com a *j*, coneguda grafia imperfecta d'aquell temps: «dos timons ab lurs *algals*» en un doc. de 1331 p. p. Capmany (*Mem. Com. Ci. de Bna.* II, 412). En els posteriors, els publicadors sovint llegiren malament *alian* o *aliau*, quan es tractava sempre de *aljau*: «dos timons de galeres, dos costerots d'àlber e un *alian* de timó e un rem sotil», «22 batalloles de galera --- e un *alian* de timó e un rem ---» en dos inventaris de les Drassanes, de l'any 1489 (p. p. Moliné, ed. del *Consolat*, pp. 369, 370); *AlcM* en dona tres més (impresos com *aliaus*, *alian*) de la mateixa procedència i dels anys 1465 i 1484 (publ. en el *BCEC*, 1928, 213-9). El modern *arjau* [1780] és la forma que avui ha predominat tot al llarg de la costa del Principat i fins a Vinaròs i a Menorca, llevat que a Cadaqués ha quedat *aljal*, la forma de 1331, forma ultracorrecta, amb *l* secundària com la de *gual*, *fornal*, *arrel*, *malalt*; per conèixer-ho d'oida puc corroborar que diuen *aržau* fins avui a l'Escala, Blanes i Sant Pol de Mar: els vells pescadors santpolencs, quan la barca era treta, desarticulant-lo del timó, solien plantar-lo «per fer bonic» en un forat vora l'orla, a la banda oposada a la de la «cameta» i fent joc o «pendant» amb aquesta (1930); també a Menorca vaig sentir *aržau dol timó* als vells marins de Fornells. Mentre que a Eivissa és *argeu* (PzCabrero), vaig sentir *s aržeu* als pescadors que freqüenten Cabrera (1968) i a Portopetre vaig notar que pronunciaven *s aržeu*, formes amb *è* que en realitat són sorprenents.¹

Com ja vaig escriure l'any 1934 (*EntreDlle.* III, 191-193), l'origen d'aquest mot s'ha d'anar a cercar en el seu sinònim el grec antic *οἶαξ*, *οἶακος*, que ja apareix des dels poemes homèrics, amb clara etimologia indoeuropea.² El nostre mot, com tants d'altres, devia fer la seva entrada en la Romània per la Magna Grècia (cf. n. 4, p. 179, del meu article), i allí **οἶΑΞΕΜ* es degué canviar, d'acord amb la fonètica local, en **ΑΙΛΑΞΕΜ*. És sabut, en efecte, que els parlars del Sud d'Itàlia canvien les *oo* pretòniques en *aa*: COGNATUM > *canato*, URTĪCA > *ardica*, COGNOSCERE > *canoscere*, OCTOBER > napol. *attufre*, ODORARE > calabrès *addurare*, OLEARIUM > napolità *agliare*, OLEASTRUM > sic. *agghiastru*, *OBRUCATUM > calabr. *abbragatu*, etc. D'ací han vingut el sic. *jàciu*, Lípari *u yašu* (o *àcu*, VKR III, 358), Cilento *yáči* (Rohlfs, *EWUG*, 1503; ZRPh. LVII, 455), toscà *aggiaccio*,³ *giaccio*, *agghiaccio*, genov. *agiašo* (> alguerès *ažázu*),⁴ cors *biegiu*, i altres formes explicades en part ja per Salvioni⁵ i d'altres dialectòlegs.

Sembla que és del català que el nostre mot s'estengué per França — car venint la *-u* de *-ce*, si fos au-